

Гупан Н. М., м. Київ

ЯКИМ МАЄ БУТИ ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК З ІСТОРІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ І ПОВОЄННОГО ЧАСУ

***Анотація.** У тезах викладено авторське бачення необхідності внесення змін у шкільний підручник історії. Визначено основні ідеї, навколо яких має концептуально будуватись оновлений зміст підручника. Акцентовано на розкритті ролі держави й її інституцій, розвитку демократії і згуртованості суспільства.*

***Ключові слова:** шкільна історична освіта, підручник, оновлення, світоглядні ідеї, зміст*

***Abstract.** The thesis outlines the author's vision of the need to make changes in the school history textbook. The main ideas around which the updated content of the textbook should be conceptually built have been defined. Emphasis is placed on revealing the role of the state and its institutions, the development of democracy and social cohesion.*

***Key words:** school historical education, textbook, update, worldview ideas, content*

Війна, розв'язана Росією проти України, суттєво вплинула на життя нашого суспільства. Не залишилися осторонь і заклади загальної середньої освіти. Вони перейшли до дистанційного навчання з урахуванням місця перебування учнів і вчителів. Під час війни були внесені корективи до шкільних навчальних програм, зокрема з історії, з'явилися актуальні для сьогодення методичні рекомендації. Проте шкільні підручники у більшості залишаються довоєнними. Тож доцільно визначитися яким має бути новий оновлений шкільний підручник з історії, що відповідав би соціальному замовленню суспільства в умовах війни, яка може затягнутися, і повоєнного часу, який так само висуває нові завдання.

Головною відмінністю такого підручника насамперед має стати зміна світоглядних орієнтирів його авторів, побудова змісту навколо ідей, якими сьогодні живе Україна: демократія, верховенство права, права і свободи людини, роль держави, громадянство, інтеграція України в ЄС і НАТО та інші європейські інституції.

Тепер на часі утвердження наративу міцної демократичної держави і громадянського суспільства, об'єднаного прагненням до вступу у Євросоюз. Важливо формувати в учнів позитивне ставлення до держави, своїх громадянських прав і обов'язків, усвідомлення необхідності їх дотримання. Нагальна потреба у цьому пов'язана з довгим періодом бездержавності України

і входженням українських земель до державних формувань, які проводили політику національного та соціального тиску на українське населення. Враховуючи цей чинник важливо щоб у новому підручнику відображувалася трансформація ставлення українців до держави, яку вони у продовж останніх століть сприймали як ворога і небезпеку, бо держава відбирала у них свободу. Такою державою для українців була й УРСР проти якої боролися члени ОУН, вояки УПА, дисиденти. Навіть в роки незалежності в українському суспільстві домінували критичне ставлення до держави та споживацькі (совєтські) очікування від неї, бо вона могла щось давати (роботу, посади, звання, освіту, пільги та ін.). Таке ставлення до держави почало змінюватись з формуванням в Україні громадянського суспільства. Переломним в історії нашої держави став 2014 р., коли чимало громадян, ризикуючи власним життям, стали на захист цінностей демократії і свободи. Водночас висвітлення цих подій у шкільній історії було поверхневим, без потрібних тлумачень і оцінок, недостатньо переконливим навіть для деяких вчителів і породжувало суперечливе ставлення частини учнів до Революції Гідності. Сьогоднішня війна потребує від суспільства захисту держави, довіри до неї і об'єднання навколо її інституцій. Свідоме ставлення молоді до цих явищ і процесів має сформуватись засобами історичної і громадянської освіти і відповідними підручниками.

Наступною світоглядною ідеєю є зміцнення політичної української нації, єдність громадян і згуртування суспільства навколо національних цінностей і національної історії, видатних постатей і героїв. У програмах підручниках з історії персоналіям традиційно приділяється багато уваги, однак сьогодні важливим є відображення їх з урахуванням необхідності досягнення консенсусу в українському суспільстві. В українській історичній освіті нагромаджено значний досвід висвітлення постатей з цієї позиції. Наприклад, не викликають протиріч в усіх регіонах України постаті Володимира Великого, Ярослава Мудрого, княгині Ольги, Данила Галицького, Б. Хмельницького, Г. Сковороди, М. Грушевського, Л. Кравчука, Л. Кучми та ін., які висвітлювалися на сторінках шкільних підручників з історії за часів незалежності. Водночас персоналії не

повинні представлятися «святими», бо бездоганність будь-якої людини, навіть видатного діяча, виглядає фальшиво. Тому на сторінках підручників мають поставати живі люди в усьому різноманітті їхніх характерів і життєвих шляхів. Особистість в історії є цікавою своїми ідеями які втілювалися в життя і були корисними суспільству. За такими критеріями і має здійснюватися відбір персоналій до навчальних програм, а відповідно й підручників.

Сьогоднішнім викликом для авторів підручників є панування в інформаційному просторі візуальних джерел на противагу розлогим текстам. Останні сприймаються тепер як рудименти минулого підручникотворення. Тож сучасний підручник – це книга зі значною кількістю візуальних джерел, доповнена онлайн компонентами, що складає до 50% поданої інформації і сприяє формуванню в учнів навичок критичного опрацювання таких джерел.

Визначаючи ідеї, які бажано реалізовувати у підручнику з урахуванням сьогоденної війни, доцільно окреслити й те, чого не повинно бути у змісті навчальної книги.

По-перше, неприпустима ненависть до інших народів, етносів, соціальних груп, релігій. Адже сучасне українське суспільство стало на шлях інтеграції у європейський світ.

По-друге, не можна використовувати агресивну риторику, «мову ворожнечі», жорсткі та образливі висловлювання що межують із ненормативною лексикою, яка останнім часом просочується у засоби масової інформації на кшталт «руського корабля ...» тощо.

По-третє, у підручнику не повинно бути імперського наративу, навязуваного нам століттями Росією. Тепер ця спорожніла ніша може заповнюватися подібним матеріалом з націоналістичним забарвленням. Це важливо з урахуванням, наприклад, того, що складником України є Крим (тимчасово окупований Росією), де проживають корінні народи, які мають власну історію, культуру, мову, традиції. Адже сьогодні більшість країн світу не є імперськими, і Україна прагне бути серед них.